

להתרגל בלשון נקיה

ע"י החטאים נוצרת תאוה לעשייתם

בגמ' סוכה נ"ב א' א"ר אסי יצר הרע בתחילה דומה לחוט של בוכיא (עכביש) ולבסוף דומה כעבותות העגלה (משאדם נמשך אחריו מעט מתגבר והולך בו, רש"י) שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה", (בתחילה היו מביאים אותו עליהם ע"י חבלים שאינם של כלום, וכעבות העגלה, חבל עבה שקושרים בו את הפרה למחרישה, רש"י).

בהתחלה האדם נמשך אחרי היצה"ר מעט, וחושב שזה כלום, אבל לבסוף זה נהי' כעבות העגלה.

ובפי' הגר"א למשלי פ"א כ"ג שבכל דבר שאדם עושה נותנים לו רוח ממרום והוא מסייע אותו לעשות עוד דברים כאלה, וזה הרוח אינו נח ושקט עד שעושה עוד דברים כאלה, והוא נהנה מהם, ומזה יש לו נחת רוח, הן בדבר מצוה או בדבר עבירה, וזהו מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה, וכל דבר עבירה שהיא גדולה גם הרוח הבאה ממנו היא גדולה ומתאוה יותר לעבירה עוד, וכן בדבר מצוה גדולה בא רוח ממקום קדוש מאוד ומתאוה מאוד למצוה ונהנה מאוד מחמת זה ממצוות, עכ"ל.

ומבאר שם שזו הסיבה לכך שיש משיכה גדולה לדברים בטלים וליצנות יותר מכל העבירות, אף שאין בזה שום הנאה גשמית, וזהו רק מחמת שרוח הטומאה של דברים בטלים גדולה עד מאוד, שהיא כנגד התורה שהיא כמעין הנובע, כיון שזה עבירה גדולה, הרי התשוקה של המלאך הנברא מהדברים בטלים להמשיך על האדם עוד עבירה של דברים בטלים גדולה ביותר.

וכן ביאר הרמב"ן בפרשת נצבים מה שכתוב למען ספות הרוה את הצמאה שיש תאוות שאדם רווה מהם ואין לו יצר הרע להם, אבל כשמרבה למלאות התאוות הוא מקבל יצר הרע גם להם.¹

מבואר כאן שהאדם גורם לעצמו שיהיו לו תכונות רעות, ורצונות רעים גם בדברים שכלל אין לו נסיון בהם.

¹ וכן בסנהדרין ס"ג ב' שמתחילה לא הי' לישראל נסיון של עבודה זרה, כי ידעו שאין בזה ממש, ועשו כן רק כדי לפרוק עול תורה מעצמם, ורק לאחר שהורגל בזה נהיו קשורים בזה עד למאוד.

עבירות שקל ליזהר מהם – חמורות יותר

עבירות שקל לאדם ליזהר מהם חמורות הרבה יותר, דברים שאדם בתכונתו אינו נגרר אליהם והוא עושה אותם, עונשו גדול יותר, וכמו שאמרו מנחות מ"ג ב' קשה עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת,² וגם הסייעתא דשמיא שלו היא פחות, כי אין לו תכונות לזה, והוא אשם שמכניס עצמו לזה.

לשון נקיה

בפסחים ג' ב' שהיו שני תלמידים שלמדו סוגיא קשה והתישו את כוחם מאוד, וכל אחד רצה להביע איך הסוגיא התישה אותו, אחד אמר שויתנין האי שמעתתא כגדי מסנקן, [כגדי עייף], ואחד אמר כדבר אחר מסנקן, והנה לא זלזל באף אחד בלשונו, רק תפס משל לא יפה כ"כ ומסתבר שבמציאות, כנראה שדבר אחר היה יותר מתאים להגדרת המצב, ולכך הוא אמר כן), ומכיון שלא דיבר בלשון נקיה, לכן רב כבר לא רצה לדבר עם אותו תלמיד.

מדובר כאן בשני תלמידים מיוחדים שלמדו את הסוגיא טוב, ושניהם התישו את כוחם, אבל כשהתבטא ביטוי לא מכובד, כבר לא דיבר איתו רב.

עוד מובא שם שהיו שלשה כהנים שקיבלו פירור קטן מלחם הפנים אחד אמר הגיעני כפול ואחד אמר הגיעני כזית ואחד אמר הגיעני כזנב הלטאה, [כנראה שאמר כן משום שבאמת קיבל חתיכה שיותר דומה לכך ולא לפול], ומיד בדקו אחריו ומצאו שיש לו שמץ פסול (פרש"י פסול כהונה, חלל),

מה הוא דיבר? הוא אמר כזנב הלטאה אבל זה לא נוסח ראוי.

עוד שם בגמ' הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דהלל כו' אחד אמר מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה, ואחד אמר מפני מה בוצרין בטהרה ומוסקין בטומאה, ואמר על הראשון מובטח אני בזה שמורה הוראה בישראל.

בכתובות ח' ב' מובא שכשנפטר הבן של ר' חייא בר אבא שהיה בחור, הגיע ריש לקיש עם מתורגמנו לנחם ואמר להם את הפסוק "על כן על בחוריו לא ישמח ד' כי... וכל פה דובר נבלה", שהסיבה שהוא מת זהו בגלל ניבול פה. ועוד אמרו שם אמר רב חנן בר

² ובאיגרת הגרי"ס ז"ל כתב משום כך לקבל על עצמו בעשי"ת לשמור עצמו מהעבירות שקלות לו לשמרם ובזה ינזר כמעט מרוב עוונותיו בנקל, כי העבירות הקלות המה הרבה יותר בכמותן ובאיכותן כיון שחומר עונשם גדול יותר.

רב... כל המנבל פיו ומוציא דבר נבלה מפיו אפילו נחתם לו גזר דינו של שבעים שנה לטובה נהפך עליו לרעה.

והגמרא שם שואלת שאם בא לנחמו למה הוא מצערו, והגמ' מתרצת הכי קאמר ליה חשיב את לאתפוסי אדרא, (חשוב אתה למעלה לתופסך ואת בניך בעוון הדור, רש"י).

על שמירת קדושת הלשון יתבעו את האדם הרבה יותר מעל כל דבר אחר, יש שחושבים שאם מדברים בשפת הרחוב הוא מדבר כ"מבין", הוא לא "מצומצם", על זה העונש גדול והסייעתא דשמיא להנצל מהחטא ומהפסדיו פחות, כי בקל יכול להנהיג את לשונו בקדושה.

היה מן הראוי שיהיה ללומדים בושה לדבר במילים שמדברים כל אנשי הרחוב, והחפשיים, והיצר עושה כאילו הוא לא "מצומצם".

ופעם אחת שמע מרן זללה"ה את אחותו אומרת על כביסה שאינה נקיה, בלשון לכלוך, ומרן זללה"ה העיר לה "איך את מדברת", וכן מעולם לא הזכיר בביתו השם "כלב", אלא במקום הצורך אמרו כ"ף למ"ד בי"ת.

על הקדושה הזו יתבעו את האדם הרבה יותר מכל דבר אחר, ואין המדובר כאן רק במילים שיש בהם דבר שלילי, כל מילים רחוביות הם נגד הקדושה ואם מתרגלים לכך, זה מוריד את האדם, העונש גדול והסייעתא דשמיא פחות זה מצנן !.

ובגמ' קידושין ע' א' מבואר שהוכיחו רב יהודה לרב נחמן על שהשתמש בלשונות מסויימים עיי"ש.

בגמ' חגיגה ט"ו ב' הקשו כיצד אחר שהיה ת"ח גדול כל כך יצא לתרבות רעה, והגמ' אומרת משום שזמר יוני לא פסק מפיו, יש להניח שהיה הדבר מועיל לו לרגש נפשו ולשם שמים, ומ"מ זמר יוני לא פסק מפומי' זה מביא אדם שנמצא בשמים ונכנס לפרדס ויוצא לתרבות רעה.

כל אלו דברים שאדם לא מרגיש נסיון להמנע מהם, ומצד שני רואה בזה דברים של מה בכך, ואינו נזהר להמלט מהם, ויש להזהר מן הנסיונות הללו לפני שנגררים אחריהם, לפני שמושכים את העון בחבלי השוא, אחרי שמתרגלים כבר קשה יותר ליגמל מזה.³

³ובאבן עזרא פרשת יתרו על איסור שבועה המחיש עד כמה אנשים השקועים בחטא אינם מרגישים שעושים זאת, וז"ל "ורבים חושבים, כי הנושא השם לשוא לא עשה עבירה גדולה. ואני אראה להם כי היא קשה מכל הלאוין הבאים אחריו. כי הרוצח והנואף, שהם עבירות קשות לא יוכל כל עת לרצוח ולנאוף, כי יפחד. ואשר הרגיל עצמו

להתרגל בלשון נקיה

ובדורות שלפנינו היו הכל רגילים להעיר את ביקורתם בלשון נאה ונקיה, וכשרוצים לבטא כעס היו אומרים לך לחיים ולשלו', הביטוי של הכעס הוא אותו הביטוי, אבל הלשון נקיה.

ופעם אחת שמע הרב זללה"ה שסיפרו על אחד שצעק על חבירו בביטוי של כעס דבר שאינו טוב בלי כונת קללה, ונזדעזע ואמר שזהו חשש לאו דאורייתא של מקלל חבירו.

הרגל בלשון מכובדת גם בעת גערה

ניתן להרויח הרבה מאוד מהרגל כל דהו בנוסח ההתבטאות, בשנים עברו כאשר הילד היה מפריע, גם כאשר היה צורך לשלוח אותו הנוסח הרגיל היה "תלך לחיים ולשלום", או תהיה לי בריא, ואילו כהיום יש ביטויים... - והנה המשמעות היא אותה משמעות שהילד יפסיק להפריע, אבל החילוק הוא גדול כאן בסה"כ הילד קיבל ברכה, וכאן... - התוכן שרצו לשדר לילד הוא אותו תוכן, מבטא את אותה משמעות, רק הנוסח, והסגנון, עדינות הלשון משפיע על הכל, הילד מבין את התוכן, באותה המידה, אבל מתרגל שכך מדברים בלשון נקי' ואצילית.

רוב הדברים אפשר לעדן אותם, לבטא את אותו תוכן בנוסח עדין יותר, וזה משפיע על כל הכיתה ועל כל המקום, ומה שהמלמד מגיב זה מה שהילד יחקה וישחזר בכל תחום שהוא, וזה משפיע ומחלחל, עד שעם הזמן נעשית כל הכיתה סוג של כיתה כזו או ח"ו כזו.

וצריך לחדד הדבר, שלא לחשוב שהבעיה היא רק הילד הזה, והפגיעה הזו, אלא מגדלים דור כזה, ומשפיע על כל הסביבה, כל הנוסחאות, כל ההתייחסות, לא מפסידים שום דבר, רק להחליף את המילון, במקום לומר לילד ביטוי "משוגע", אפשר לומר "חכם", אותה משמעות, אבל הניסוח....

להשבע לשוא, ישבע ביום אחד שבועות אין מספר. וכל כך הוא רגיל בעבירה הזאת שלא ידע שנשבע. ואם אתה תוכיחנו למה נשבעת עתה, אז ישבע שלא נשבע מרוב רגילתו בה, כי לפני כל דבור שידברו יקדימו השבועה, והוא להם לשון צחות. ואילו לא היה בישראל רק זאת העבירה לבדה, תספיק להאריך הגלות ולהוסיף מכה על מכותינו. ואני אראה שגעונם, כי הרוצח, אם רצח אויבו, מלא תאותו בנקמתו. גם הנואף כן לפי שעתו, והגונב מצא הנאות לצרכו, ועד שקר להתרצות או להתנקם. והנה הנשבע לשקר בכל עת שאין עליו שבועה, הוא מחלל שם שמים בפרהסיא בלא הנאה שיש לו, "עכ"ל. והרמב"ן שם כתב לעיין באבן עזרא על פסוק זה שדבריו נכונים.

עוד שם במכתבי הרב זללה"ה על הארת הפנים של הרב לתלמידיו, שכך התלמידים לומדים יותר ומבינים יותר, ויש לכך הרבה מקורות לזה בחז"ל, וכמו שאמרו כל מי שרבו מסביר לו פנים...

להתרגל בשמירת רשות היחיד

בדור העבר היו רגילים בשתיקה הרבה יותר, והרבה עניינים פרטיים ואישיים היה פשוט לכולם שלא מדברים בהם, לא אדם על עצמו וכל שכן לא בשל זולתו, וכיום הרבה מוציאים את כל הרשות היחיד שלהם לרשות הרבים, ומכניסים את כל הרשות היחיד של השני לביתם, ועוסקים ומדברים דברים שהיו פעם פשוטים ומרוחקים בתכלית... כמדומה שמושפעים בזה הרבה מהעתונות והחילונים, זוהי ירידה גדולה מכמה בחינות, ומן הראוי להכיר בזה שזו ירידה, ולא לחשוב עצמו במה שנזהר בזה, כאדם סגור ולא פתוח מספיק, זו ירידה שפוגעת בעדינות הנפש, וממילא בהתקרבות הנפש לתכליתה, פעמים רבות מוזכר בתורה והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש...

ההרגל במעשים קלים

יש עוד חלקים שע"י ההרגל במעשים הנראים כקלים, אבל גורם שהדברים יהיו בחוסר שליטה:

הכח של מעשים קלים בהשפעה על כל גדילת האדם, יש בהם שלפעמים גורמים שלא יהיה לו מספיק כח כנגד היצר, ההרגל גורם לאדם שיהיו הדברים בדרגה מסוימת של חוסר שליטה, כמו שמוזכר בספרים ובזוהר, אדם מכניס את עצמו להרגלים לא טובים, ובהתחלה הוא מרגיש שלכאורה הוא יכול להפסיק ברגע, וכן הוא גם באמת שאין ליצה"ר רשות להשתמש בכח יותר מהאדם, ואם החליט להתגבר בהחלטה גמורה הוא יכול תמיד, אעפ"כ המציאות שאינו משנה את עצמו, וממשיך עם הנסיונות ה"קלים", בדחייה שיבא יום ויפסיק אותם, כמו אותם שמתרגלים לעשן ובתחילה חושב שהוא יכול להפסיק כל רגע, אבל למעשה זה לא יוצא, וכל זה מכוחות הטומאה שלא נותנים לו לעשות את מה שבאמת בשליטתו, כוחות שמשבשים את האדם, **ש"אע"פ שהוא יכול, בכל זאת הוא לא מצליח, מדחייה מיום ליום בהשפעת כוחו של יצר, פתאום הוא מוצא את עצמו לאחר שנים שקוע בזה.**

ובזוהר על הפסוק "למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני" שיש ימים שהם "ימי רע" שכחו של היצה"ר שולט להסירו מן הדרך, וכוחו מאותם עבירות שהוא דש בעקיביו, ומסיים שם בפסוק הוי מושכי העון בחבלי השוא, ולבסוף וכעבות העגלה חטאה.

אדם שמתרגל לדברים שנראה לו שהם נסיונות קלים שכעת נופל ובפעם אחרת יהיה לו קל להתגבר, לא יחשוב שלעולם יוכל, אמנם תמיד אפשר להתגבר כשרוצים, אבל לא תמיד זה כל כך פשוט.

ובביאור הגר"א למשלי כתב שכל עבירה שאדם עושה נברא מלאך שכל מטרת יצירתו בעולם להחטיא את האדם שוב באותו החטא, והוא נברא עם תשוקה לבצע בעולם את מטרת יצירתו, וזה מגדיל לאדם את הנסיון, שמתחילה היה לו רק את היצה"ר להחטיאו, וכאן אחרי שחטא מלבד הנסיון שהיה לו עד היום יש עוד מלאך שנלחם להחטיאו, וז"ל "שבכל דבר שאדם עושה נותנים לו רוח ממרום והוא מסייע אותו לעשות עוד דברים כאלה, וזה הרוח אינו נח ושקט עד שעושה עוד דברים כאלה, והוא נהנה מהם, ומזה יש לו נחת רוח, הן בדבר מצוה או בדבר עבירה, וזהו מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה, וכל דבר עבירה שהיא גדולה גם הרוח הבאה ממנו היא גדולה ומתאוה יותר לעבירה עוד, וכן בדבר מצוה גדולה בא רוח ממקום קדוש מאוד ומתאוה מאוד למצוה ונהנה מאוד מחמת זה ממצוות",⁴ עכ"ל.

ומבאר שם שזו הסיבה לכך שיש משיכה גדולה לדברים בטלים וליצנות יותר מכל העבירות, אף שאין בזה שום הנאה גשמית, וזהו רק מחמת שרוח הטומאה של דברים בטלים גדולה עד מאוד, שהיא כנגד התורה שהיא כמעין הנובע, כיון שזו עבירה גדולה, הרי התשוקה של המלאך הנברא מהדברים בטלים להמשיך על האדם עוד עבירה של דברים בטלים גדולה ביותר.

מבואר כאן שהאדם גורם לעצמו שיהיו לו תכונות רעות, ורצונות רעים, גם בדברים שכלל אין לו נסיון בהם.

⁴ וז"ל בפירוש על משלי א' כ"ג על הפסוק הנה אביעה לכם רוחי וז"ל שבכל דבר שאדם עושה, נותנים לו רוח ממרום והוא מסייע אותו לעשות עוד דברים כאלה, וזה הרוח אינו נח ושקט עד שעושה עוד דברים כאלה, והוא נהנה מהם ומזה יש לו נחת רוח, הן בדבר מצוה או בדבר עבירה, וזהו מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה, וכל דבר עבירה שהיא גדולה גם הרוח הבאה ממנו היא גדולה ומתאוה יותר לעבירה עוד, וכן בדבר מצוה גדולה בא רוח ממקום קדוש מאוד ומתאוה מאוד למצוה ונהנה מאד מחמת זה ממצוות, וידוע שהמצוה הגדולה מכל המצוות היא לימוד התורה, ולהיפך דברים בטלים וליצנות שהם היפך התורה, ולכן יש הנאה מדברים בטלים וליצנות יותר מכל העבירות, אף שאין בזה עולם הזה [פי' הנאת הגוף], אך מחמת שרוח הטומאה גדולה עד מאד, והיא כמעין הנובע, היפך התורה שהיא כמעין הנובע, לזה אומר [הכתוב] הלא אין בזה עולם הזה [פי' הנאת הגוף] כלל, רק ההנאה היא מחמת שהוא היפך התורה, והיא עבירה גדולה ורוח נובע, הנה אביעה לכם רוחי ואז תהי' לכם ע"י רוח הקודש הנאה גדולה כמעין הנובע, ובודאי תהי' הנאה יותר גדולה מזה, כי התורה כנגד כולם והנאת רוח"ק גדולה מרוח הטומאה, מפני שזו היא הנאה אמיתית, עכ"ל.

וכן אמרו בגמ' סוכה נ"ב א' א"ר אסי יצר הרע בתחילה דומה לחוט של בוכיא (עכביש) ולבסוף דומה כעבותות העגלה (משאדם נמשך אחריו מעט מתגבר והולך בו, רש"י) שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה", (בתחילה היו מביאים אותו עליהם ע"י חבלים שאינם של כלום, וכעבות העגלה, חבל עבה שקושרים בו את הפרה למחרישה, רש"י).

בהתחלה האדם נמשך אחרי היצה"ר מעט, וחושב שזה כלום, אבל לבסוף זה נהי' כעבות העגלה, עכשיו נעשה הנסיון גדול יותר ולא שאין הדבר בשליטתו לחזור בתשובה שבכח גדול הוא יכול, אבל הנסיון קשה יותר שכוחות הטומאה משבשים אותו ומונעים ממנו לבצע זאת, ויש כאלו שנדמה עליהם שאינם במלחמה כלל, שאין להם אפשרות כלל לחזור בתשובה, וזה נעשה מחמת ההרגל שהיצה"ר התחזק עליו עד שנהיה עליו כהרגל, אבל זה בלי שמנעו ממנו את האפשרות מלחזור שאין לו שום מונע בפועל שמונע ממנו לחזור, אעפ"כ קשה לו יותר לחזור.

עוד מצינו בגמ' שאדם יכול לחדש ולייצר לעצמו תאוות שלא נמשך אליהם בטבעו, שאמרו סנהדרין ס"ג ב' א"ר יהודה אמר רב יודעין היו ישראל בעבודת כוכבים שאין בה ממש, ולא עבדו עבודת כוכבים אלא להתיר להם עריות בפרהסיא, פרש"י שאמרו נפרוק כל עול תורה מעלינו כדי שלא יוכיחו אותנו על העריות, אבל לא תקפן יצרם על עבודת כוכבים, והקשו בגמ' מכמה עובדות שהיה להם געגועין על עבודת כוכבים, ומסרו נפשם עליה, ומשני בכולהו בתר דאביקו ביה, ופרש"י אחר שנתקשרו בה מעצמן תקפה חיבתן עליהן, למדנו מכאן שיכולין לקבל תאוה לדבר שאין בו ממש ואין לו משיכה לזה, עד כדי מסירות נפש, הרי שכוחות הטומאה של העבירה מתגברים על האדם ונותנים לו משיכה לעבירה מה שלא הי' לו בטבעו, וביאר הרמב"ן שזהו מה שנאמר כי בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה, שיש תאוות שהאדם רווה מהן, וע"י שמתגבר בתאוות שהוא צמא להם מקבל תאוה גם לרווה.

כח ההרגל מחזק את היצר הרע, והוא באמת מקבל יצר הרע יותר חזק.

ליקוט מדברי חז"ל

שבת ל"ג א' בעון נבלות הפה צרות רבות ורעות וגזרות קשות מתחדשות בעולם ובחורי שונאי ישראל מתים, ויתומים ואלמנות צועקים ואינם נענים כו', ואמר רב חסדא כל המנבל את פיו מעמיקים לו גיהנם כו' רנב"י אמר אף השומע ושותק כו'.

בספר ראשית חכמה מהזוהר שהמנבלים פיהם עומדים ארבעים יום בנדויים ואין תפילתם נשמעת.

במס' ד"א רבה ג', אמר רבי אלעזר בן יעקב אדם נאה ומשובח ומוציא דבר מגונה מפיו למה הוא דומה לטרקלין נאה וביב של בורסקי קבוע בו, כל עובר ושב אומר כמה נאה טרקלין זה, אלא שביב של בורסקי קבוע בתוכו.
וע"ע מש"כ רבינו יונה בשערי תשובה ש"ג אות רכ"ט.
